

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ІНСТИТУТ ІННОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
І ЗМІСТУ ОСВІТИ

НОВІ ТЕХНОЛОГІЇ НАВЧАННЯ

НАУКОВО-МЕТОДИЧНИЙ ЗБІРНИК
ВИПУСК 88
Частина 2

«Агроосвіта»
2016

Нові технології навчання: наук.-метод. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2016. – Вип. 88. частина 2. – с. 212.

Для викладачів, аспірантів, науковців і керівних працівників освіти та навчальних закладів.

Редакційна колегія:

С.В. Кириленко (заступник головного редактора),
Ю.В. Ївженко (відповідальний секретар), Л.Ф. Бурлачук, М.Ф. Бондаренко,
М.І. Бурда, М.Ф. Дмитриченко, Н.М. Кушнарєнко, Н.Г. Ничкало, Л.М. Паламар,
Т.О. Пушкарьова, О.Я. Савченко, В.К. Сидорєнко, М.П.Хоменко, В.П. Широчин.

Відповідальні за випуск: В.М. Бабич.

Редакційна колегія не завжди поділяє позицію авторів.

Автори несуть повну відповідальність за опублікований матеріал.

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту інноваційних технологій і змісту освіти.

Видання зарєєстровано в Міністерстві юстиції України

Свідоцтво Серія КВ № 12815 від 1. 06. 2007 р.

Збірник включено до Переліку наукових видань ВАК України, в яких можуть публікуватися основні результати дисертаційних робіт з педагогічних наук (Постанова № 1-05/2 від 26.01.2011 р.)

Адреса редакції: вул. Митрополита Василя Липківського, 36, м. Київ, 03035,
тел. (044) 248-19-64

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІННІСНОГО ПІДХОДУ У ВИХОВАННІ ОСОБИСТОСТІ

*Тернопільська В. І., доктор педагогічних наук,
професор, професор кафедри теорії
та історії педагогіки Київського університету
імені Бориса Грінченка*

Ключові слова: підростаюча особистість, цінність, ціннісний підхід, ціннісні орієнтації.

Ключевые слова: подросток личность, ценность, ценностный подход, ценностные ориентации.

Key words: growing up personality, value, value approach, values.

Вступ. Нинішні зміни в усіх сферах нашого суспільства потребують постійного вдосконалення національної системи освіти. У цих умовах педагоги зобов'язані сприяти формуванню ціннісної сфери підростаючої особистості, навчити її розуміти складний та суперечливий характер свого внутрішнього і зовнішнього життя, конструктивно розв'язувати проблеми адекватним для свого «Я» способом, будувати позитивні взаємини з іншими людьми й цим самим забезпечувати свою успішну адаптацію, самореалізацію у подальшому житті. Разом з тим, складні інтегративні особливості процесу виховання особистості зумовлюють обґрунтування фундаментального наукових підходів, зокрема аксіологічного (ціннісного).

На пріоритетності ціннісного підходу у вихованні особистості наголошується у нормативних документах (законах України «Про освіту», «Про вищу освіту», Концепції виховання дітей і молоді в національній системі освіти та ін.).

Аналіз попередніх досліджень. Проблеми застосування ціннісного підходу в педагогіці присвячені праці І. Беґа, Є. Бондаревської, В. Крижка, В. Огнев'юка, Л. Рувінського, В. Сластьоніна, О. Сухомлинської, Є. Шиянова, Н. Щуркової та інших.

Мета роботи – розкрити особливості реалізації ціннісного (аксіологічного) підходу у вихованні особистості.

Матеріали і результати дослідження. Слід зазначити, що аксіологічний (ціннісний) підхід ґрунтується на понятті цінності й дає можливість з'ясувати якості й властивості предметів, явищ, процесів, здатних задовольняти потреби окремої особистості, суспільства, а також ідеї та спонукання у вигляді норми та ідеалу.

Предметом педагогічної аксіології виступає процес формування системи цін-

ностей, ціннісних ставлень особистості. На думку І. Беґа, цінності стають виховним фактором завдяки тому, що перетворюються у внутрішні спонуки (мотиви) поведінки особистості [1, с. 6].

В. Гінецинський визначає основними завданнями педагогічної аксіології дослідження всього різноманіття існуючих систем цінностей, розробку та обґрунтування системи методів і методик, що дозволяють урахувувати реальні життєві системи цінностей, розробку та обґрунтування науково-методичного інструментарію, який дозволить виявити регулятивне значення системи цінностей [3]. Відтак, основою ціннісного підходу виступає теорія цінностей, розуміння людиною об'єктивного існування цінностей навколишнього світу. У філософії є спеціальний розділ – аксіологія – сфера, що розглядає об'єктивну дійсність й ставлення до неї людини. Особистість, у процесі становлення своєї ціннісної сфери, постійно руйнує протиріччя між сформованим світом цінностей та антицінностями, використовує цінності як інструмент своєї життєвотворчості. Ціннісний підхід до світу є результатом самоствердження особистості. Світ, за такого підходу, виступає реальністю, освоєною людиною, перетвореною у зміст її діяльності, свідомості, особистісної культури.

Початок аксіологічного наукового знання зазвичай пов'язують із дослідженнями Р. Лотце [6, с. 138], який поділяє світ цінностей та світ явищ. Він вводить поняття «значимість» як критерій істини в пізнанні та критерій етичного в поведінці. Буття цінностей філософ вважає ідеальним, надприродним та об'єктивним, незважаючи на те, що вплив самих цінностей на людину може бути різним.

Суб'єктивістське поняття цінностей, за Р. Лотце, було продовжене в працях В. Він-

дельбанда, Г. Ріккерта, які розробили «філософію цінностей», де вперше поняття «цінності» було піднесено в ранг найвищої філософської категорії. У них увесь світ поділяється на реальне буття (дійсність) та ідеальне буття (цінності), а свідомість відповідно – на емпіричну та «нормативну». Цінності не взаємодіють з фактами, яких вони стосуються, а лише вказують на те, якими вони повинні бути, оскільки вони є ідеальними нормами, на основі яких визначаються цінності того, що здійснюється з природною необхідністю [17]. За словами Г. Ріккерта [8, с. 40], сутність цінностей полягає в їх значимості, а не в їх фактичності, вони виступають як ідеальна загальна норма, яка надає реальності смисл.

Людина, на думку М. Шелера, володіє здатністю відчувати цінності, причому повнота світу її наявних цінностей залежить від розвитку наших відчуттів. Філософ пропонує свою ієрархію цінностей: цінності тим вищі, чим вони довговічніші. З огляду на це, найменш довговічніші є цінності «приємного», пов'язані із задоволенням почуттєвих схильностей людини, з матеріальними благами, які надають швидкоплинне задоволення. Вище рангом цінності «прекрасного» або «пізнавальні цінності». Найвищою, за вченим, є цінність «святого», або божественного, що об'єднує і пов'язує усіх причетних до нього й дає найбільш глибоке задоволення [15].

Ідеї М. Шелера розвивав М. Гартман та наголошував, що існує особливе царство цінностей, яке знаходиться як по іншу сторону дійсності, так і свідомості [16]. Основну увагу вчений акцентує на проблемі співвідношення ідеальних цінностей як орієнтирів людської діяльності й вільної людської волі, що реально реалізує цінності.

Так, М. Каган, аналізуючи виникнення аксіологічної думки, зазначає, що цінність – це внутрішній, емоційно освоєний суб'єктом орієнтир діяльності людини, а тому цінність сприймається ним як його власна духовна інтенція. Роль цінностей у суспільному й культурному житті, на думку вченого, двовимірні, вона виявляється у суб'єктно-об'єктних та міжсуб'єктних взаєминах. Цінності скеровують, орієнтують, регулюють стосунки людей, тому сприятливе середовище для засвоєння цінностей є важливим. Феномен цінності є складним, цілісним й багатомірним поняттям, якому властива біполярна структура (кожній позитивній цінності відповідає негативна цінність чи «антицінність», як і системна ці-

лісність, вона має власну форму і зміст) [5, с. 164–189]. З позиції ціннісного підходу у структурі людської діяльності виділяється її чотири елементарні форми: пізнання, перетворення, ціннісна свідомість і спілкування.

Г. Вижлецов стверджує, що цінність постає як суб'єктно-суб'єктне ставлення й виявляється, функціонує, реалізується лише у межах суб'єктних відносин. Будувати висновки про цінності можна лише з їх реально-го прояву особистістю у житті, у її ставленнях до суспільства загалом, до людей, самої себе, природи; цінності мають пізнавальне і регулятивно-цільове значення, вони «є та функціонують об'єктивно в практиці реальних соціальних відносин» [2, с. 18]. Відтак, цінність є своєрідним орієнтиром у життєдіяльності кожної людини і окремої групи людей.

Психологи виокремлюють три форми існування цінності, а саме: а) цінність як вироблене суспільною свідомістю абстрактне уявлення про атрибути належного в різних сферах громадського життя (вони можуть бути загальнолюдськими «вічними» (істина, краса, справедливість), та конкретно-історичними (рівність, демократія)); б) в об'єктивованій формі у вигляді витворів матеріальної та духовної культури або людських вчинків – конкретних предметних утілень суспільних ціннісних ідеалів (етичних, естетичних, політичних, правових); в) цінності соціальні, переломлюючись через призму індивідуальної життєдіяльності, входять до структури особистості та є одним із джерел мотивації її поведінки [14, с. 579]. Виходячи з вищевикресленого, слід зазначити, що сфера особистісних цінностей визначає життєві орієнтації особистості та є найважливішим регулятором її поведінки. У цінностях фіксуються особлива значущість певних предметів (матеріальних чи ідеальних) для конкретної особистості.

Так, на думку Е.Фромма, у кожної людини є потреба в цінностях, які спрямовують її вчинки і почуття. Вчений поділяє їх на дві категорії: офіційно визнані, усвідомлювані (релігійні, гуманістичні) цінності; дійсно існуючі, неусвідомлені (породжені соціальною системою). Обидві групи структуровані й утворюють ієрархію «... в якій вищі цінності визначають усі інші як необхідні для реалізації перших» [13].

Е. Шпрангер, вважає, що основою особистості є ціннісні орієнтації, за допомогою яких вона пізнає світ. Включення суб'єкта в пізнання й означає цю ціннісну орієнтацію. Вчений виділяє шість типів особистості:

1) теоретична людина (основна цінність – це пошук істини); 2) економічний індивід (основний акцент робиться на корисних і практичних цінностях); 3) естетичний індивід (найвищою цінністю вважаються стиль і гармонія, відтак оточуюча дійсність оцінюється й сприймається з точки зору витонченості або відповідності ситуації); 4) соціальний індивід (головна цінність – це любов, прагнення до любові, до людства); 5) політичний індивід (основна цінність, спрямованість – влада, вплив, визнання, не обмежені сферою політики); 6) релігійний індивід (ціннісна орієнтація полягає в пошуку сенсу життя вищої духовної сили) [4].

В. Франкл вважає, що «... важливим є не сенс життя взагалі, а перш за все специфічний сенс життя окремої особистості в певний момент» [12, с. 119 – 121]. За вченим, сенс життя можна визначити, реалізуючи себе, здійснюючи подвиг, переживаючи цінності, шляхом страждань. Виходячи з цього, ним виокремлюються три групи цінностей (смислових універсалій), що викристалізувалися в результаті узагальнення типових ситуацій, з якими суспільству або людству довелося зіштовхуватися в історії. Першу групу складають цінності творчості – найбільш природні й важливі, але не необхідні. Друга група – це цінності переживання. Найбільш значимими, на думку В. Франкла, є цінності ставлень: «... як тільки список категорій цінностей наповнюється цінностями ставлень, стає очевидним, що людське існування ніколи не може бути безглуздом».

Як зазначає В. Тугаринов, цінності життя окремої людини в своїй основі є цінностями суспільного життя, що її оточує [11]. Він умовно поділяє цінності на три категорії: матеріальні цінності (техніка, матеріальні блага) – вони можуть виконувати функцію стимулятора індивідуально-психічного розвитку лише у взаємодії із суспільно-політичними та духовними цінностями; суспільно-політичні цінності (свобода, братерство, рівність, справедливість); духовні цінності (освіта, наука, мистецтво). Спрямованість особистості на певні цінності складають її ціннісні орієнтації.

В концепції суб'єкт-об'єктної взаємодії, теорії діяльності А. Леонтьєва, поняття суб'єктивних цінностей в певній мірі асоціюється з поняттям значущості, що припускає зв'язок індивідуального представлення значень з емоційно-мотиваційною сферою. Вчений формулює припущення про наявність трьох форм існування цінностей: а) цінності як суспільні ідеали, які є продук-

том суспільної свідомості й суспільних уявлень особистості про досконалість у різних сферах життя; б) цінності як предметне втілення цих ідеалів у діях чи творіннях конкретних людей; в) цінності як мотиваційна структура особистості, які спонукають її до предметного втілення у поведінці й діяльності суспільних ціннісних ідеалів. Зазначені форми є перехідними, а саме: суспільні ідеали засвоюються особистістю як моделі й необхідне, спонукають її до активності, в процесі якої відбувається предметне втілення цих моделей. З часом предметно втілені цінності стають основою для формування суспільних ідеалів [7].

С. Рубінштейн [9, с. 36] визначає цінності як: 1) об'єкти і явища життєвого світу, що стали для особистості значущими, набули життєвого сенсу; 2) смислові структури внутрішнього світу особистості, що проектується в свідомість у вигляді ідеалів. Більшість цінностей мають соціальне походження й депонують сукупний смисловий досвід взаємодії людей зі світом, що оточує їх. В процесі життєдіяльності особистість інтеріоризує соціальні цінності, які перетворюються на особистісні цінності й вбудовуються в структуру сенсу життя. Цінність – це значущість для людини чогось у світі. До цінностей передусім відноситься ідеал – ідея, зміст якої виражає щось значиме для людини.

Ціннісна система розглядається вченим як складно побудований регулятор людської життєдіяльності, який відображає у своїй структурній організації та змісті особливості об'єктивної дійсності, що охоплює як зовнішній для людини світ, так і саму людину в усіх її об'єктивних характеристиках. При цьому, науковець виокремлює термінальні й інструментальні цінності. Термінальні цінності визначаються як такі, що є найбільш бажаними та емоційно привабливими для особистості, описують ідеальний стан її буття. Термінальні цінності виконують функцію вибору як цілей, так і допустимих способів їх досягнення. Інструментальні цінності – це способи поведінки або дії, не прив'язаних безпосередньо до мети. До інструментальних цінностей учений відносить моральні цінності, цінності компетенції. Функцією інструментальних цінностей є активізація критеріїв та стандартів при виборі способу поведінки або дії.

З огляду на це, слід зазначити, що виховання особистості опосередковується її ціннісними орієнтаціями. Зокрема вони забезпечують стійкість особистості, визначеність і послідовність її поведінки, постійні

взаємовідносини вихованця з соціальним світом, іншими людьми. Тому педагогу необхідно, плануючи свою роботу з учнями, враховувати особливості їх ціннісних орієнтацій, мотиваційну структуру ставлень і спрямованість їх діяльності, оскільки це сприяє тому, що ціннісні орієнтації стверджуються у свідомості підростаючої особистості й постають регуляторами її духовно-морального зростання. А також потрібно враховувати те, що для успішної взаємодії необхідною умовою є хоча б відносне співпадання їх ціннісних орієнтацій. Одне слово, єдність думок, спільність поглядів характеризує рівновагу в системі міжособистісних взаємовідносин учнів і демонструє їх оптимальну саморегуляцію. Зокрема й психічна сумісність членів колективу також може бути лише за умови єдності ціннісних орієнтацій, оскільки чинник психологічної сумісності є дуже важливим для процесу міжособистісної вза-

ємодії, а ціннісні орієнтації, в свою чергу, виступають мотивами поведінки особистості у ситуаціях міжособистісної взаємодії і спілкування. Можна спостерігати пряму залежність духовно-морального виховання школярів від рівня розвитку суспільства та цілеорієнтацій суспільних інституцій, від ідеалів, установок особистості, що виявляється в її потребнісно-мотиваційній сфері [10, с. 265].

Висновок. Таким чином, аналіз наукової літератури дає підстави стверджувати, що виховання підростаючої особистості має спиратися на ціннісний підхід як провідний. Ціннісний підхід зумовлює виховання особистості на основі максимальної індивідуалізації, створення умов для її саморозвитку та самовдосконалення, оскільки цінності визначають життєві орієнтації особистості та є найважливішим регулятором її поведінки.

Список використаних джерел

1. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання : наук.-метод. посібник / І.Д. Бех. – К. : ІЗМН, 1998. – 204 с.
2. Вижлецов Г.П. Духовні цінності й доля Росії [Текст] / Г.П.Вижлецов //Соціально-політичний журнал. – 2008. – № 3–6. – С. 16–32.
3. Генецинский В.И. Основы теоретической педагогики : уч. пособие / В.И. Генецинский. – СПб. : Изд-во С.-Петербургского ун-та, 1992. – 154 с.
4. Дильтей В. Описательная психология / В. Дильтей. – 2-е изд. – СПб. : Алетейя, 1996. – 156 с.
5. Каган М.С. Філософська теорія цінностей [Текст] / М.С. Каган. – СПб. : ТОВ ТК «Петрополіс», 2007. – 205 с.
6. Леббок Д. Л. Радости жизни. Микрокосмос / Джон Леббок, Герман Лотце. – М. : БелЭн, 2006. – 432 с.
7. Леонтьев Д.А. От социальных ценностей к личностным : социогенез и феноменология ценностной регуляции деятельности личности / Д.А. Леонтьев // Вестник МГУ. Серия. – Психологи. – 1996. – № 4. – С. 42.
8. Риккерт Г. О понятии философии / Г. Риккерт // Риккерт Г. Науки о природе и науки о культуре. – М. : Логос, 1910. – Кн. 1. – 43 с.
9. Рубинштейн С. Л. Проблемы общей психологии. – М.: Педагогика, 1973. – 424 с.
10. Тернопільська В. І. Соціально-комунікативна культура школяра : шляхи сходження : монографія / В. І. Тернопільська. – Житомир : вид-во ПП «Рута», 2008. – 300 с.
11. Тугаринов В.П. Теория ценностей в марксизме / В.П. Тугаринов. – Л., 1968. – 124 с.
12. Франкл В. Поиск смысла жизни и логотерапия / В. Франкл// Психология личности. Тексты. – М. : МГУ, 1982. – С. 118–126.
13. Фромм Э. Психоанализ и этика / Э. Фромм. – М. : Республика, 1993. – 415 с.
14. Шапар В. Сучасний тлумачний психологічний словник / В. Шапар. – Х. : Прапор, 2005. – 64 с.
15. Шелер М. Положение человека в космосе / М. Шелер // Проблема человека в западной философии. – М. : Прогресс, 1988. – С. 31–95.
16. Hartmann N. Philosophie der Natur. Abriss der speziellen Kategorienlehre. - Berlin: De Gruyter, 1950.
17. Windelband W. Geschichte und Naturwissenschaft. 3rd ed. Strassburg: Heitz, 1904.

Зміст

Рабійчук С. О. Загальноцивілізаційні ціннісні орієнтації особистості як основа волонтерської діяльності.	3
Ребрина А. Професійно прикладна фізична підготовка курсантів військово-вих та школярів профільних ліцеїв засобами парашутного спорту.	9
Потапчук Є. М. Роль керівника підрозділу у збереженні позитивних психічних станів підлеглого персоналу.	14
Корчова Г. Л. Проектно орієнтоване навчання студентів як одна з сучасних освітніх методик вищої школи.	20
Мусатов С. О., Хомутиннікова Н. Н. Особистісне прийняття професії педагога вихователями дошкільних навчальних закладів.	24
Хіміч В, Ребрина А. Патріотичне та професійно-прикладне виховання молоді на заняттях з фізичної культури засобами хореографічного мистецтва.	29
Максим О. В. Методи адаптації дезадаптованих неповнолітніх.	33
Андрющенко Я. Е. Критерії та рівні готовності магістрів фізико-математичних спеціальностей до застосування відкритих освітніх ресурсів.	37
Бацуровська І. В. Педагогічні умови освітньо-наукової підготовки магістрів.	41
Мельник С. В., Воскобойников С. О. Ретроспективний аналіз досвіду організації професійної підготовки фахівців інформаційної безпеки в Україні.	46
Ручинська Н. С. Сучасний стан організації навчання бакалаврів в умовах поєднання очної і дистанційної форм навчання в закладах вищої освіти.	51
Самойленко О. О. Методологічні підходи щодо управління консорціумом інститутів післядипломної педагогічної освіти в умовах єдиного інформаційного простору.	56
Малінкіна В. Л. Сутність професійного саморозвитку майбутніх викладачів дизайну.	62
Ковалюк О. М. Модель управління діяльністю керівників ДНЗ на засадах здоров'язбережувальних технологій.	66
Іващенко М. М. Домінанти розвитку самоосвітньої компетентності особистості в контексті становлення інформаційного суспільства.	69
Ульянченко Н.О. Нетрадиційні форми проведення практичних занять з дисципліни «Садово-паркове будівництво».	74
Костриця Н. М., Зайцев А. М. Творчий підхід до викладання курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» майбутнім інженерам-механікам.	79
Кардаш А. В. Екологічна культура як невід'ємний складник професійної підготовки майбутніх фахівців-аграрників.	85
Салівон Н. Г. Використання інтерактивних методів навчання під час вивчення дисципліни «Квітникарство» студентами-аграрниками.	88
Кравченко Н. А. Освітні технології як механізм боротьби з корупцією в Україні.	90
Єрмоленко А. Б. Освітні трансформації в Україні: виклики та протиріччя.	93
Каландирець Н. М. Педагогічні умови формування підприємницької компетентності майбутніх економістів-аграрників.	97
Рідей Н. М., Шолудяк А. А. Системна методологія пізнання, наукових досліджень і результатів їх оцінювання.	103
Бодненко Т. В. Застосування дистанційного навчання для самостійної навчально-пізнавальної діяльності студентів.	112
Войтович О. П. Екологічна складова викладання природничих дисциплін.	115
Тернопільська В. І. Теоретичні засади реалізації ціннісного підходу у вивченні особистості.	118
Сергієнко В. П., Войтович І. С., Франчук В. М. Інформаційно-аналітич-	